

Gamla läroverket grundligt speglat i ny antologi

Gunnar Hyltén-Cavallius

Växjöstudenternas förbund har gjort en mycket berömvärd satsning, då man i bokform publicerat minnestal från studentdagar alltifrån begynnelsen på 1940-talet till in på detta decennium. Nu finns boken här under titeln *Minnestal vid studentdagarna i Växjö 1943 – 2003 i urval* (2008). Redaktionskommittén bestående av Olof Nordström, K G Jan Gustafson och Lars Hultman har djupdykt i gamla årsskrifter och därefter efter vissa kriterier valt ut ett antal av de årligen återkommande talen till minnet. Att ta med samtliga tal visade sig inte möjligt: vissa var mera avsedda för det muntliga framförandet, de bestod av musikinslag o.s.v. Dessutom måste en avgränsning ske för att omfånget inte skulle svälla över alla bräddar. Här bör nämnas att bokens tryckning möjliggjorts av en frikostig donation av Växjöstudenten Claes Bäckström.

För undertecknad har det varit både en heder och en glädje att närmare granska denna publikation. Det blir kärt av personliga skäl, eftersom min far, Nils Hyltén-Cavallius, i många år under sin tid som sekreterare i studentförbundet redigerade årsskriften. Jag minns från femtio- och sextiotalen hur han ställde samman manuskript och material för årets studenthäfte. Låt mig få deklarerat att även jag gått på Gamla läroverket (i grundskolans högstadium 1962–65) och varit gymnasist vid Katedralskolan med studentår 1968.

Studentdagen kom till stånd 1942 efter initiativ av Axel Bergstrand. Hur det begav sig berättar här bland andra sonen Sven-Axel Bergstrand som var minnestalare, *rector diei*, 1992. Från början höll Växjöstudenterna naturligt nog till i den gamla läroverksbyggnaden men har under senare år förlagt studentdagarna inte bara till Katedralskolan utan även till det karolinska gymnasiet vid domkyrkan, teatern och församlingshemmet, Nygatan 6. Baksidestexten försummar att nämna ytterligare en lokal: Norrtullskolan.

Efter bokens inledning följer en förteckning av ”Studentdagens minnestalare” alltifrån 1942 till 2007. Denna lista underlättar i hög grad för läsaren. En källkritisk fråga är dock vad redaktionskommittén avser med minnestalare. För premiäråret anges Thure Nordenskjöld. Visserligen tecknade han vid tillfället skolminnen. Till *rector diei* valdes däremot Ragnar Söderqvist, vilket också Sven-Axel Bergstrand yttrar vid femtioårsjubileet: ”Denne Växjöstudent och *vår förste rector diei* lät de närvarande följa med på en färd, där läroverkets lärare vid sekelskiftet och första årtiondet därefter passerade revy”. I förteckningen tycks det för övrigt vara den särskilt valde dagens rektor som nämns.

Låt oss se närmare på det rika innehållet. Minnestalarna har naturligt nog valt att ta upp en lång rad teman; de har olika erfarenheter, de har blivit berörda på skilda sätt. Den överväldigande majoriteten berättar mer eller mindre utförligt om sina egna skolminnen. Detta måste ses både som naturligt och positivt för det samlade resultatet. Ragnar Bring har säkert rätt när han i sitt minnestal (1959) gör följande reflektion: ”Med hjälp av de olika hågkomsterna må så småningom en nyanserad och rättvist balanserad och varierad bild av livet vid vårt läroverk få utkristallisera sig.”

Några beger sig i stället till flydda tider och beskriver förhållanden för gymnasister och studenter i Sigfridsstaden. Lars-Olof Larsson lämnar (1971) en historisk redogörelse för åtta seklers Växjöstudenter vad gäller de universitet dessa besökte. Namn som Carl von Linné, Peter Wieselgren, Pär Lagerkvist återkommer i minnestalen, liksom profiler vid äldre tiders gymnasium som Esaias Tegnér, vilken i sin egenskap av biskop var eforus vid läroverket. Självfallet blir orten Växjö beskriven, snart sagt i varje tal. Någon gång kan staden få huvudroll i framställningen, som i Stig Jonassons intressanta exposé (1984).

Mycket av skolhistorisk fakta bjuds läsaren, alltifrån tiden kring förra sekelskiftet till 1970-talet. Inte alla visste att man i läroverken för hundra år sedan bedrev s.k. militärovnings i början av höstterminen. Flera äldre talar erinrar om detta. Torsten Rietz, student 1904, berättar

som *rector diei* (1954): ”Första månaden var det dagligen blott 3 timmars läsning och f.ö. militärovningar, exercis, skjutning och fälttjänst. Seminaristerna hade också sådana. Utbildningen slutade med stor stridsövning mellan skolorna. De fem lägre klasserna utgjorde civilbefolkningen och trossen.”

Själva skolmiljön skildras, inte sällan ömsint. Gamla läroverket, som jämnades med marken sommaren 1966, lockar fram minnen i långa rader. När John Bratt står i aulans pulpet som studentdagens rektor (1952), erinrar han om hur han såg storskolan tvärs över sjön från föräldrahemmet ett halvsekel tidigare: ”Vit, ädelformad och ståtlig låg hon”. En senare talare såg byggnaden i ett annat ljus: ”Den gamla skolbyggnaden var stor och mörk och försedd med höga trappor, atmosfären dyster och skrämmande för nykomlingen.” (Ola Gummesson, 1985). Skillnad i upplevelse kan ha olika orsaker. Det är troligt att husets ytterfärg mörknat betydligt till början av femtiotalet. Växjöpojken Bratt hade dessutom ett försteg framför eleverna från landet. Gummesson antyder något som går igen hos flera talare med hemmet på landsbygden. För dem var i många fall lärdomsskolan främmande och en smula skrämmande.

När Nya läroverket eller Katedralskolan togs i bruk 1958, var det något helt annorlunda i arkitektur och pedagogiskt tänkande. Då hade under ett antal år extra lokaler fått tas i anspråk för det svällande elevantalet. Man höll till i museet, gamla domprostgården, elverket och i lokaler över Systembolaget. Men så flyttade gymnasieutbildningen till krönet österut, ett par stenkast från Östrabo biskopsgård. Anders Wahrolén, som var med om flyttningen under sin skoltid, yttrar (2002): ”Tänk att få gå i en så modern skola, som inte hade några klassrum utan ens identitet uppehölls av ett skåp. Det var nymodigheter. Rektor Guntsch gjorde oss till nyckelbarn.”

Lars-Åke von Vultée, *rector diei* 1990, återger en dråplig episod från det nya läroverket. Lektor Einar Ekegård, legendarisk historielärare, blev under en lektion avbruten i sin föreläsning av rektor Guntschs röst i det interna högtalarsystemet: ”Inför dagens och morgondagens skolföreläsningar på Växjö Teater gäller följande...” von Vultée kommenterar: ”Ekegård, som aldrig varit med om dylikt, har tystnat, fixerar förvånat högtalaren [...] Rektor maler på.” Till slut kan inte Ekegård hålla sig tyst: ”Får även lärare medfölja?” Minnestalaren rundar av: ”Därute väntade 60-talet på oss.”

Skolarbetet som sådant erinras vi om. Vilket betyg på pedagogiken man ger beror på faktorer som egen bakgrund, pedagogerna, det rådande bildningsidealet och det egna synsättet. Många talar om den gamla skolan som pluggskolan, ”korvstopningen”. Några hade önskat mera handledning till självständigt kunskapsinhämtande, som läkaren Sven-Olof Isacsson (1988). Han tar upp som ett eftersträvansvärt exempel kollegan Johan Rothman, även han läkare och lärare åt bl.a. Carolus Linnaeus. Om Rothman säger talaren: ”Uppenbart är att han med sina stora kunskaper och sitt sätt att undervisa Linné stimulerade honom att aktivt söka ännu mer kunskaper på egen hand. Här lades troligen också grunden till Linnés pedagogiska skicklighet.”

Även K G Jan Gustafson – sedermera inspektor i förbundet – anser (1973) att merparten av undervisningen i det sena 40-talets realskola i Växjö ”dominerades av en uråldrig pedagogik”. ”Men”, invänder talaren med en viss hetta, ”så lärde vi oss också något!” Gustafson är otidsenlig – men därmed inte likgiltig att lyssna till – så till vida som han lovordar den gamla skolformens distans som ger respekt.

Ett egenartat bidrag i antologin är författaren Margareta Strömstedts (1980). Även hon gick i läroverket i slutet av fyrtiotalet. Hon citerar frimodigt och utlämnande ur sina dagböcker från tiden. ”Flickan” – så kallar hon sig – ”som nu blivit gymnasist kände en stor osäkerhet om var hon själv hörde hemma i samhället så fort hon kom utanför gemenskapen i missionshuset.” Men under tredje gymnasieåret går det att skönja en förändring, en utveckling: hon börjar tänka själv, börjar hitta sin egen identitet. I Växjö läroverk dominerade den klassiska bildningen. Det som inte fick plats här, i den vänstra intellektuella hjärnhalvan, lämnades

utanför. På 70-talet började Strömstedt syssla med Elin Wägners författarskap, vari "Tusen år i Småland" ingår. Och, säger hon, "tänk om jag hade fått läsa den och lärt mig hitta mina egna rötter, min egen kultur, mitt ursprung!" Nu var tiden som den var. Man kan inte "moralisera över gårdagen", menar Margareta Strömstedt och uppmanar i stället till ansvarstagande för att påverka samtiden. Anders Blomstrand menar (1993) som en i den långa raden minnestalare att man bör gå tillbaka till den gamla skolan och lärarna med tacksamhet i tankarna: "Allt var ju på vår tid och med de förutsättningar som fanns då". Samtidigt lämnar han frågan öppen om inte pedagogiken kanske borde varit annorlunda: "med andra förutsättningar hade man kunnat klara sig bättre!"

Lärarna då? Det går inte i här att ge en sammanfattande bild av alla – oftast - positiva porträtt. Fler än en uttrycker saken så, att det inte är de förmedlande kunskaperna i första hand som betyder mest utan lärarpersonligheten. Några profiler som ofta nämns är Hilding Rundquist, Natan Valmin, Jöran Mjöberg. Dessutom passerar åtskilliga andra färgstarka pedagoger förbi i texterna.

Något av en särställning är teckningarna av skolans gymnastiklärare, alltifrån de hurtfriska minnena av sekelskiftets Olof Bratt till de mera sammansatta bilderna av kapten Sixten Redstedts gärning. Här bör Ola Gummessons minnesbild återges, då han säger något om den militäriska disciplin som Redstedt upprätthöll: "Hur som helst är det uppenbart att många läroverkselever genom tiderna plågats svårt av det gymnastiska tvång de utsatts för. Jag tror inte att dagens skolor kan föreställa sig vilken skräck många kände inför de övningar som en gång i världen praktiserades i läroverkets gymnastiksal." Bra! har jag noterat i marginalen. Det är viktigt att någon gång också få uttrycka känslor av obehag inför minnet av lärare, som säkert haft de bästa avsikter men som visat brist på inlevelse.

Idag är det självklart med både manliga och kvinnliga gymnasister och studenter men så var det inte i 20-talets Växjö. Alla de tre kvinnor – bland 33 män - som i antologin finns representerade som *rectores diei* berör den s.k. genusaspekten. Gunvor Wallin (1963) frågar vad lärarna skulle göra: "De hade ju inget val, när vi nu hade kommit innanför murarna." Hon försöker finna omständigheter till varför lärarna var som de var. Många hade säkerligen hoppats på en akademisk karriär, och "gymnasiet kanske inte var ett arbetsfält, som vederbörande lärare frivilligt hade valt." Under skoltiden hade eleverna ännu inte nått till den punkt, menar hon, då de "blev medvetna om den vuxna människans problem". Karin Angelin-Gustafsson (1949) talar i klartext. Hon berättar att de första flickorna i gymnasiet på 20-talet inte fick sitta i aulan med klassen vid mittgången under morgonbönen, då detta förmodades "oroa pojkar". De hänvisades till de ryggstödslösa bänkarna under läktaren. Inte heller fick de delta i idrottsdagar, "eftersom sådant ansågs onödigt för flickor". Men mycket positivt för skolans jämställdhet hände under 30-talet, säger Angelin-Gustafsson. De första kvinnliga Växjöstudenterna examinerades 1929.

Utrymmet medger inte någon fördjupning i de viktiga notiserna om skoltidens fritid och föreningsliv. Här vore annars mycket att dra fram - om Heimdall och Pro Vero, om kamratliv på bio, i musik- och idrottssammanhang. Många vittrar om förblivande minnen av gott kamratskap under skoltiden, "de formbara åren, patosåren", för att tala med Torsten Husén (1962).

Det är tid att börja bromsa in. Boken med urvalet minnestal vid studentdagar i Växjö har visat sig vara en i många avseenden allsidig och ytterst intressant publikation. För den som vill veta mer om skolhistoria under 1900-talet i en till en början idyllisk och konservativ svensk småstad är antologin en guldgruva. Den fyller en plats i svensk pedagogikhistoria.

Till slut måste dock en kritisk anmärkning få komma med. Antologin rymmer 36 minnestal av 60 möjliga under tidsperioden. Av de medtagna bidragen står en lärare för ett (Jöran Mjöberg). Men endast fyra som tagit studenten vid Växjö Katedralskola har beretts plats. Man får läsa ända till sidan 315 för att möta den första minnestalare som examinerats där.

Slagsidan i Gamla läroverkets favör är alltför stor. Sedan 1959 har ju en mycket stor grupp gått ut från Katedralskolan (och under senare år även från annat håll). Det hade därför varit rättvisande om fler elever därifrån representerats i samlingen. Studenten vid Gamla läroverket Lars Gustafson [vars namn saknas i innehållsförteckningen] yttrar det självklara i sitt minnestal (1998), att Katedralskolan ”har samma stora symbolvärde för de många studentkullar som kläckts sedan 1960-talet”.

Personligen tror jag att denna obalans i urvalet hänger samman med den svårighet, som Växjöstudenternas förbund har vad gäller att locka till sig yngre medlemmar. Visserligen är fenomenet inte okänt i förenings-sammanhang. Men ändå: kunde förbundet mera fokusera på Katedralskolan, skulle detta attrahera fler unga medlemmar. Ett lämpligt sätt vore att förlägga studentdagen till denna skola! I alla händelser erbjuder den nyutkomna antologin en god grund att utgå ifrån för att möta framtiden.